

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ: ВІД КООПЕРАТИВНОЇ ІДЕЇ ДО ПРАКТИКИ

Ю. Е. Губені, д. е. н., професор
Львівський національний аграрний університет

Розглядаються теоретичні та прикладні проблеми розвитку кооперації в аграрній сфері, її зв'язок з розвитком місцевих ініціатив та формуванням людського капіталу. Відзначено особливе місце кооперативів в новій парадигмі соціально відповідального бізнесу. На основі теоретичного аналізу обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення вітчизняної аграрної політики.

Аграрне виробництво, виходячи із іманентної природної специфіки, є найбільш «широким полем» для потенційного розвитку кооперативної ідеї. Щоправда, сама кооперативна ідея мала в своїх підвалинах домінуючою тезою не «економічну ефективність», а «справедливість» – як частину ширшої ідеології «соціального прогресу». Первинні форми сільськогосподарської кооперації, за даними окремих авторів, набули поширення у Західній Європі ще у 12 ст. та були спрямовані на покращення розподілу доданого продукту на стадії реалізації [1]. Саме сфера обігу – реалізація продукції та закупівля необхідних ресурсів (що пізніше отримало наукову дефініцію матеріально технічного постачання), а дещо пізніше – фінансування поточних і обігових потреб, стали сферами застосування кооперативних ініціатив.

Теоретичні та практичні засади розвитку кооперації висвітлено в працях видатних мислителів минулого, а саме: Р. Оуена, А. де Сен-Симона, Ш. Фур'є, В. Кінга, Шульце-Делича, Ф. Райфайзена, Ш. Жіда, О. Чаянова. Вагомий внесок у становлення та розвиток споживчої

кооперації в Україні у доколективізаційний період зробили українські вчені, передусім М. Туган-Барановський, М. Левитський, С. Бородаєвський, Б. Мартос. Проблемам відродження і розбудови кооперативного руху на сучасному етапі перетворень в Україні присвятили свої наукові праці вчені-економісти О. Крисальний, М. Малік, Г. Черевко, В. Зіновчук, В. Гончаренко та ін. [2].

Слід відзначити дві особливості, що дозволили тривалий час вдало розвиватись та зміцнюватись кооперативним ініціативам. Суспільна популярність та затребуваність кооперативної ідеології, як виразу більш прогресивного напрямку та елемента громадського розвитку зумовлює доцільність її застосування на практиці (рис. 1).

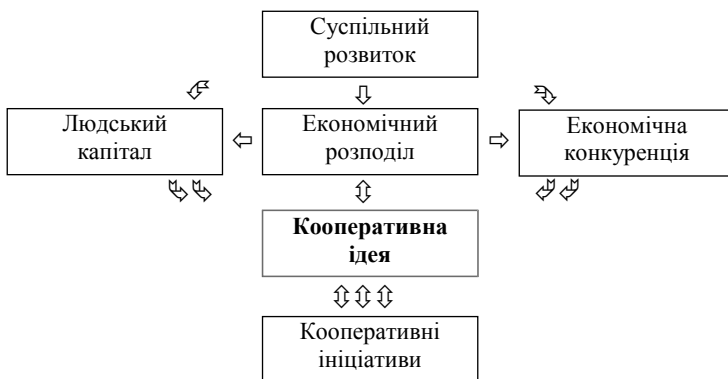

Рис. 1. Мотиваційна природа розвитку кооперативних ініціатив в аграрній сфері

Джерело: власні дослідження.

Кооперативні ініціативи слід вважати одним із проявів «місцевих ініціатив», а їх генезис, на нашу думку, тісно пов'язаний із формуванням і розвитком людського капіталу. Нажаль соціально-економічна ситуація, економічна просвіта та навіть засоби суспільної комунікації (включаючи ЗМІ) недооцінюють значення і роль просвітницької роботи із сільським населенням. Ситуація в царині розвитку людського капіталу видається ще більш песимістичною і занедбаною, ніж ті картини, що описує І. Франко про децю віддалені часи [3].

Формування нової парадигми економіки все частіше активізує так звані *соціально відповідальні підприємства*, які мають незрівнянно більший вплив на формування сприятливого соціального середовища та формування людського капіталу. А людський капітал, в свою чергу, стає все більш затребуваним постіндустріальним суспільством

глобального типу. Зрозуміло, що кооперативні ініціативи, втілені в певні кооперативні проекти (організаційні структури або ж способи господарської співпраці), мають забезпечити очевидну користь, вигоду або зручність. Саме тому, для натуральних та ринково невмотивованих суб'єктів господарювання така «користь» не є очевидною, неминучою та явною, оскільки єдиним критерієм їх успішної діяльності є або радикальне збільшення обсягів виробництва (що в принципі без значних інвестицій неможливе), або ж полегшення (спрощення, здешевлення) діяльності. Слід відзначити, що неринкові сільськогосподарські суб'єкти, особливо – особисті селянські господарства та дрібні фермерські господарства позбавлені такої мотивації.

Зовсім інша мотиваційна природа до застосування кооперативних прийомів та підходів відстежується в групі «ринково орієнтованих підприємств». Такі суб'єкти господарювання знають значного впливу економічної конкуренції, тому зацікавлені у формуванні міцного потенціалу розвитку. З іншого боку, незважаючи на природу засновницького капіталу (холдинг заснований на вільних фінансових ресурсах чи так зване «природне» сільськогосподарське підприємство), вони мають виразну прибуткову природу діяльності. Прибуток для таких підприємств є основою мотиваційної природи.

Кооперативна ідея зазнала деякого суспільного знецінення в часи командно-адміністративної системи. Але сучасні реалії господарського життя, значні структурні та функціональні зміни, передусім – поява конкуренції та домінування ринкового механізму регулювання, повинні відкрити значні перспективи саме для кооперативної співпраці та кооперативів як організаційних форм такого співробітництва. Однак, чимало авторів відзначають відносну інертність в розвитку кооперативного руху в аграрній сфері. Практика та непоодинокі дослідження подають нам такі строкаті зрізи, що навіть в сусідніх областях (Волинській та Львівській) кількість кооперативів може відрізнятись в десятки разів [4].

З огляду на це, постає питання: невже кооперативна ідея віджила себе, втратила актуальність або життєздатність? Як відомо, домінантна ідея кооперативу або кооперативної ініціативи полягає у використанні економічного ефекту від об'єднання суб'єктів господарського життя. Зокрема, оптові ціни є менші від роздрібних; велику партію продукції можна продати за вищою ціною; група фермерів ефективніше використовує дорогу техніку, ніж окреме господарство тощо. Відомий український теоретик сільськогосподарської кооперації В. Зіновчук зазначає, що базовою

вимогою є вивчення реальності потреби аграрних виробників у групових діях: чи дійсно існує реальна потреба і воля в об'єднанні зусиль і ресурсів для вирішення конкретної економічної потреби? [5]. Тобто, для того, щоб визначити, чи є об'єктивні підвалини для формування та розвитку кооперативної ідеї слід провести двохпозиційний аналіз: а) чи існує вплив реалізаційних об'ємів на реалізаційну ціну; б) чи жителі села обізнані та сприймають кооперативну ідею як варіант вирішення власних господарських проблем.

Аналіз господарської ситуації в сфері агробізнесу дозволяє зробити припущення, що ця ринкова ніша має значну кількість викривлень, які віддаляють її від «ідеального ринку». Значна активізація тіньового капіталу на фоні відсутності інвестиційних ресурсів в сільського населення робить цей ринок дуже піддатливим на адміністративне управління та формування локальних прихованих монополій. Більше того, як відзначає О. Біттер, навіть кошти місцевих програм та підтримки сільськогосподарського виробництва розподіляються з виразною преференцією для аграрних холдингів та підприємств «зовнішніх інвесторів» [6]. Непрозорість та адміністративна підпорядкованість ринку, на фоні монополізації сфери обігу створюють умови, коли закупівельні ціни (фермерські ціни реалізації) мало залежать від розміру товарної партії, а більшість закупівельних і переробних підприємств не сформували справедливої системи ціноутворення. Це друга із першопричин стримування розвитку кооперативних ініціатив.

Проведені дослідження вказують на те, що по-перше, необхідним є налагодження системи економічної просвіти на селі з доведенням до селян в простий та зрозумілий спосіб суті кооперативної ідеї, як це в 50 рр. минулого століття у США зробили Дж. Дейвіс та Р. Голдберг, основних постулатів агробізнесу та способів економічної поведінки вразливих суб'єктів в умовах загрози конкуренції [7]. Проведені соціологічні дослідження щодо оцінки населенням змісту і складових економічної реформи виявили значний попит сільського населення на друковані та електронні видання просвітницького типу. З огляду на це, постає необхідність залучення у вирішення цих проблем дорадчих служб тощо.

По-друге, необхідним є нормативне закріплення принципів ціноутворення, які б давали цілком закономірні та економічно виправдані преференції для організованих, масових або масштабних постачальників, та, в свою чергу, передбачали знижки для таких же споживачів матеріально-технічних ресурсів. В умовах зазначеного

доцільною є новелізація Закону України «Про ціни та ціноутворення».

Таким чином, теоретичний аналіз надає можливість зробити емпіричні висновки, які слід врахувати у вітчизняній економічній та аграрній політиці.

Список використаних джерел

1. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие // М. Трейси / Введение в теорию, практику и политику. – СПб.: Эк. Школа, 1995.
2. Губені Ю. Е. Онови підприємництва і агробізнесу: Навч. посіб. / Ю. Е. Губені. – Л.: Укр. технології, 2002.
3. Франко І. Я. Ще декілька слів про рільничі спілки в Галичині / І. Я. Франко // Зібрання творів в 50-ти томах, т. 44 кн. 1. – К.: Наукова думка, 1984. – с. 420.
4. Попівняк Р. Б. Організаційно-економічне обґрунтування розвитку виробничих кооперативів у Волинській області / Автореф. дис. ... канд. екон. наук, Львів, 2008, 17с.
5. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – К.: Логос, 1999. – с. 36.
6. Біттер О. А., Шумпетер Й. та Apple і вітчизняне сільське господарство / О.А. Біттер // Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й. Шумпетера. [Мат. 20 міжнар. наук.-практ. конф.] – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2011. – с. 162-166.
7. Davis J. H., Goldberg R. A.: Concept of Agribusiness. Boston, 1957, p. 56.